

ROSTA

TÓTÁGAS ADY KÖRÜL*

1.

Beszéljünk először másról. Volt egyszer egy spanyol forradalmár, úgy hívták, hogy Ferrer ... Nehogy a tények tendenciózus beállításával vádoljanak meg, idézem azt az ékes szavak lángjával megvilágított jellemzést, amit a Révai-Lexikon ad hősről. Ime.

„Spanyol forradalmár, kivégezték 1909. okt. 13. Részt vett Villacampa tábornok felkelésében s annak kudarca után Párisba menekült. Itt előbb Ruiz Zorilla volt spanyol köztársasági elnök titkára volt ... Barcelonában megalapította modern iskoláját, mellyel a papi iskolákat akarta ellensúlyozni. 1901-ben nyílt meg ez a *forradalmi intézmény, mely a vallás mellőzésével* akarta a nevelés problémáját megoldani. F. iskolája emellett a *spanyol anarchisták egyik központja* volt; könyvtárosa, Mateo Morals követte el 1906-ban a spanyol királyi pár ellen borzalmas bombamerényletét s F., mint e merénylet értelmi szerzője, csak nehezen került el a büntetést. 1909 nyarán Barcelonában véres forradalom tört ki, F. a felkelés leverése után elmenekült, de elfogták és mint a *lázadás egyik szítóját*, hadi törvényszék elé állították. Miután számos tanu igazolta a *felkelésben való részességét és anarchikus elvei* csak megerősítették bűnösségének bizonyosságát, halálra ítélték és főbelőtték. *Kivégeztése egész Európában nagy felháborodást keltett a radikális körökben* s mindenütt voltak F. mellett tüntetések. A konzervatív Maura-kormány meg is bukott az ellene intézett támadások következtében. Nemsokára az új spanyol kormány közzétette a pör aktáit, melyekből kiderült, hogy a haditörvényszék ítélete bebizonyított tényeken alapult“.

Hol vagyon a kritikus vagy „irodalompolitikus“, aki merész ajakát Ferrer dicsőítésének eresztene? *Nemzet* ellen lázadt, mert hisz az anarchizmus nemcsak a kormányformát, hanem magát az államot is robbantja. *Vallás* ellen harcolt, mert a vallásnélküliség iskoláját propagálta. *Erkölcstelen* is volt, mert aki királyba lövi a nyílát, akarom mondani, király ellen szervez gyilkos merényletet, az Káin ivadéka és vét az ötödik parancsolat ellen. Mindhárom momentum olyan bűn, amelyet nemcsak a modern magyar irodalom ellenzői, a konzervatív kritika hívei, hanem minden igaz magyar is megbélyegezne a kettészakadt irodalom egyesülésének békeszerződésében. Megbélyegeznék és kizárnák az irodalom köztársaságából, mert hiszen az olyan irodalom, amely egynek vallja magát a Ferrer államfőlforgató eszméivel, a legszélső ókonzervatív kritika szerint is „parazsat szállítana“ egy bekövetkezendő forradalomhoz.

De a Költőt nem kötik a békepontok. Ő úgy dalol, hogy a perc isteni ihlete diktálja. Szabolcska Mihálynak, az igaz magyar költőnek, joga volt ezzel a szép verssel siratni meg *Ferrer* halálát:

Nagy lelke, – míg élt, – be volt zárva,
Földi, gyarló porsátorába.
Most, hogy megölték: most él csak valóban,
Tűz gyanánt árad el-szét milliókban.
S mit életében árván, egymagán
Nem vívhatott volna ki soha tán:
Eszményei gyűjtani, győzni fognak,
Zsarnok sortüzek hasztalan rapognak!
– Vértengeren át, s ezernyi halálon,
A cél felé így száll át a világon
Az igazság, az eszme ...
Hóhérai segítik győzelemre!

(*Válogatott versek, 247.*)

Nehogy eszébe jusson valakinek: újólág a régebbi költészeti stílus „becsmérlésével“, „ócsárlásával“ megvádolni e sorok defenzívában harcoló íróját. Én magam mutatom ki, hogy Szabolcska igenis világnézetes író, nem csupán a l'art pour l'art, a „csinosság“ költője, amint némelyek szeretnék elhíttetni róla.¹ A *Ferrer*-ről szóló vers nagy értéknövelője Szabolcska Mihály költészetének. Mutatja, hogy a szelídlelkű poétának lelke mélyén forrongások vannak, amik csak inspirációra várnak, hogy kitörjenek a fölszínre. Ilyen

* Folytatás, v. ö. Széphalom 1927:322.

¹ V. ö. Budapesti Szemle 1927, 205:467.

inspiráció a Ferrer agyonlövésének európai visszhangja, amely a nacionalista és vallásos világnézetű költőt is magával ragadhatja.

2.

De beszéljünk *Dózsa Györgyről*, a XVI. század nagy lázadójáról, a parasztforradalmárról: akinek utódául *Ady Endre* önmagát nevezte. Meg is rótták érte, hogy folyton *Dózsa Györgyre* gondol ... Ifjú *Zulawski Andor*, az *Auróra-kör* rendes tagja róttá meg, az a *Zulawski Andor*, aki tanárát, *Horváth Jánost* is megróttá, mert „helyet foglalt az *Ady-tisztelők* táborában“.² *Dózsa* trónjától várta a megváltást *Ady Endre (Dózsa György lakomáján)*, róla írta azt a tragikus vízióját, amelyben véres képet fest a parasztság elnyomói elé:

Hé, nagyurakrak rossz, fehér ököl,
Mi lesz, hogyha *Dózsa György* kósza népe
Rettenetes nagy dühvel özönöl.

(*Dózsa György unokája*)

Pedig a *Dózsa György* miatt üldözött *Ady Endre* irodalmunk legszentebb hagyományainak nyomdokain járt, midőn a magyarság egyik szimbolikus-tragikus alakját látta az örök *Dózsa Györgyben*. Szelidebb hangon írt róla, mint a lázító *Petőfi*, akinek versét iskolai ünnepélyeken szavalják:

Még kér a nép, most adjatok neki;
Vagy nem tudjátok, mily szörnyű a nép,
Ha fölkel és nem kér, de vesz, ragad?
Nem hallottátok *Dózsa György* hírét?
Izzó vas trónon őt elégetétek,
De szellemét a tűz nem égeté meg,
Mert az maga tűz ... úgy vigyázzatok:
Ismét pusztíthat e láng rajtatok!

(*A nép nevében*)

Az igaz költő nem is mehet el közömbösen *Dózsa György* mementója mellett. A liberális-demokrata *Eötvös József* bárót hatalmas regényre inspirálta *Dózsa György* kora és alakja: valóban kevés nemzet története nyújt ilyen gazdag élménylehetőséget a költőinek. Az igaz költő mindig a szenvedő hős, a mártír pártján áll, még ekkor is, ha vár ura: a főrangú lírikus siratja a kunyhó fiát. Az igaz költő visszaborzad a zsarnok *Báthory István* bosszújától, fölszakad kebléből egy „*oh jaj*“, mikor az izzó trónt maga elé idézi:

Tüzes koronát is nyomnak a fejére,
Cigányhóhérok fogókkal tépik,
Félőrült pórok ott nézik végig,
S húsából, *oh jaj*, csillapítják éhük.

Az igaz költő lázong, hogy nem hősi halál, hanem csúf máglyahalál lett a paraszt-rebellis „kuruc-király“ végzete. És a véres példából az önnön fiait marcangoló, kettészakadt, pártos magyarság tragédiáját érzi ki:

..... Rémeket látok.
Jaj, szegény nemzet, megfog az átok,
Ten-bűnöd átka, gyűlölet átka,
Romlás szakad le édes hazánkra,
Magyarországra.

(*Mohács előtt, 1915.*)

Ki ez az igaz költő, akit *Dózsa György* példája és a nemzet bukásának víziója már 1915-ben ilyen gyászos sejtelmeikkel nyugtalanított? –

Vargha Gyulát minden hű magyar szív a mai magyarság egyik legnagyobb értékének tartja. Hihető-e, hogy e strófákat *Vargha Gyula* csak kellemes szórakozásul írta? Magyar fájdalomnak akart vele kifejezést adni: *Dózsa* kivégzésének intő példáját a nemzet elé állítani.

² *Írás Adyról*, 9. és 107. l.; v. ö. *Köszegi László: Esztétikai megtisztulásunk, 1924:74–76.*

A felszínes hazafiság eltaszítja magától Dózsa Györgyöt, de a mély hazafiság – Eötvös, Petőfi, Vargha, Ady – ihletett lelkébe fogadja a XVI. századi paraszt-forradalmárt.

3.

Azt írja a *Budapesti Szemle* (205:467), – a *Széphalom* programjával polemizálva – hogy Kozma Andor „költészete értékes és komoly céljának tartja bizonyos politikai és társadalmi irányzat szolgálatát“. Ebben egyetértek a *B. Sz.*vel, sőt örülök, hogy Kozma Andorról ő jelenti ki ezt előttem és így jogot ad reá nekem is, hogy ezt a tételt néhány idézettel bizonyítsam.

Minő lehetett az a „bizonyos“ politikai és társadalmi irányzat, amit a milleniumi nemzedék kiváló tagja, Kozma Andor szolgált, aki valamikor – saját bevallása szerint – a szabadság igaz harcosa volt? Azért a szabadságért harcolt, amit az akkori tósztozó és bankettező „ösz hazaffyak“ – így írta Kozma Andor – veszélyesnek tartottak (*Március idusa*, 1886). Föl is emelte szavát az elnyomottak érdekében:

A nép nyomorg; – adófillére sincs,
Néhány garas már néki szörnyű kincs.
Tart parlamentet, *katonát, papot*,
S koplal, amíg ez mind, mind jóllakott.
A fiskusért lesz kérges tenyere,
S minden finác csak packázik vele,
Herék hadáért verejtéke hull –
S azok lenézik mondhatatlanul.
Pénzét od' adja, – ez még nem elég,
Hát vért is ad – lesz *ágyútöltelék*.
Parancs szerint tesz jámborat, vakon;
Ha moccanik, verik szegényt nyakon.
Tud becsülettel, bőven ontni vért
Nagy célokért, mikből kukkot sem ért.
Haza! Szabadság! – néki hang csupán,
S megy a halálba csak a hang után.

(*Egy hang a népért*, 1885.)

Haza, szabadság: „csak hang és semmi értelem“, – mondhatnám Voinovich szavait idézve (*B. Sz.* 205:473.). De a lázongó költeményt nem azért közlöm, mintha bátor hangja miatt a Baumgarten-jutalomra ajánlanám. Csak Kozma Andor költészetének l'art pour l'art-volta, „csinos“-sága ellen akarok vele tiltakozni. Igaz költőnek, még ha a „konzervatív“ kritika magáénak követeli is, szabad lázongani. Szabad Petőfiről ezt írnia:

Mikor a szenvedélyed elragadt,
Te akkor is királyvért szomjazál:
„Akasszátok föl a királyokat“ ...
Ha téved is, nagy a költő-király ...

(*Petőfi szobra*, 1882.)

De az igaz költő lantján akár húr a népek testvériségére, a pacifizmusra is:

Mért legyenek a népek milliói
Véres kezekkel egymás gyilkolói?!
Kik pusztulásba hajtják a világot:
A békétől reszkessenek a cárok!

(*Verescsagin*, 1883.)

A „konzervatív“ költő monarchista államban is írhatja *Gambettáról*: „A köztársaságot fölépítette a honszeretet“ (1883). A „konzervatív“ költő már 1886-ban szívének melegével megsejtette az éhes milliók uralmát, azt a „társadalomátalakulást“, amit a *B. Sz.* szerint (205:468.) csupáncsak „Ignotusék társadalomátalakító irodalmi mozgolódása“ előzőtt meg:

Halljátok-e, mi zúg a mélyben?
Mikor elül a szóbeszéd
A csöndes, titkos, néma éjben
Halljátok a tömeg nesztét?
Még a vihar csak messze-messze,
Enyhül szava távolba veszve;
De, bár a távolban dörög,
Azt mondja már: jövök, jövök!

S miről beszél a nép salakja,
Kit a nyomor pokolra lök,
Míg üszköt vet az úri lakra,
S a felcsapó lángon röhög?
Egyháznak híven hajt-e térdet,
Szent-é neki az államérdék,
Vagy *hitre, fajra, nyelvre néz* ? ...
„Jobblét!“ – „Kenyér!“ – ez az egész.

Ó, parlamenti hősök, pártok!
Ó, híres államférfiak!
S ti mind, akik politizáltok,
S szavatokra „helyes“ riad;
Kik *ócska jelszavakra* lestek,
„Hatalmi egyensúlyt“ kerestek,
Nem ti! *A mob, a megvetett,*
Csinál világtörténetet.

Csinálja durva szívvel, ésszel,
Vérszennyes kézzel s félre vet
Útjából, mely „nihil“-be vész el,
Ma nagyra vélt kérdéseket.
A zöld asztalra, mely körül
Állambölcsek tanácsa ül,
Leccsap millió kérges tenyér:
Csak egy kérdés van: munka és kenyér!

(*A kérdés, 1886.*)

Kérdezhetném a *B. Sz.* szavaival, hogy ez az „ékes szavak lángjával megvilágított társadalmi átalakítás“ a „csinosság“ esztétikájának melyik fejezetébe tartozik. De inkább emlékeztetek *Kozma Andornak* arra a mélyen humánus balladájára, amely – *Ady Endre* proletárverseit megelőzve – a „magyar szimfóniák“ között egy gyári munkásról szól és amelynek korbácsoló refrénje:

Fút a János, zúg a gyár.

Mert bizony *Kozma Andor* lantján a „földönfutó földmunkás“ igaza is megszólal. Szatirájának haragja már a millénium idején azok ellen fordul, akiket – a földéhes parasztsággal szemben – reakciósoknak nevez:

S a legnagyobb urak szerint
Mind a bajoknak mélye:
Szabadság, szabadelvűség,
Reform és több e féle.

Nekik rossz minden, ami új
S jó minden, ami ócska.
Hazát s hitet megmentene
Egy kis – *reakciócska!*

(*Szatirák, 1898:68.*)

A valóban „világnézetes“ Kozma Andor már a millénium idején – tiz-húsz évvel megelőzve korát – a telegyomor hazafiságáról írt vezércikkhangú verset:

Kis birtokos – az jól eszik
És potrohot eresztvén,
Káromkodik s elégedett,
Jó honfi, jó keresztyén.

Ebben az ideológiában a költő az elégedetlen földnélküliség pártjára áll:

Az ilyen nem szeret hazát
És nem jár szentegyházat,
Hanem, ha meg nem fékezik,
Vagyonra, rendre lázad.

És így esik, hogy épen ott,
Hol sok cipót dagasztanak,
Golyóbis jut, de nem cipó,
A földtelen parasztnak.

Valóban, proletár-szimpatiaival megelőzte korát Kozma Andor, a „gentry“ első kiméretlen ostromozója irodalmunkban, – akiről egy konzervatív irodalmi lexikonunk csak annyit tud, hogy „felfogásban, *érzésvilágban* Arany János hagyományainak továbbéltetője, a legújabb irodalom egyik legkiválóbb *hazafias* és szatirikus költője“. Hazafias volt, talán épen azért, mert üldözte a frázis-hazafiságot (v. ö. *Szatirák* 1898:31.) és a „legnagyobb urak“ szociális politikáját:

Ők azt beszélnek: nem baj az,
Ha nem eszik a zsellér,
Csak győnjön s csókoljon kezét
S nem kell föld néki, sem bér.

S ha mégis lázong, löni kell,
Van katona, van zsandár!
A nép baja nem nagy dolog
Im, ellenszere van már.

Az igaz költő mindig a szenvedők pártján áll, még akkor is, ha bankvezér: a betétek ura siratja a betevő falat nélkülözőit.

Ó igen, az igaz költő sokhúrú zongora. Megzendül rajta az eszményi anarchizmus disszonanciája, a parasztlázadó halálkínja és beléje vág a nihilista, világtörténelmet csináló csöcselék ökle, – a „közelmúlt esetek“-ből és a bolsevizmus plakátjairól olyan jól ismert vörös ököl – hogy zúgassa a maga vad melódiáit. Az igaz költő szimfóniájában föl-fölbúg a valláskáromló tagadás és a fájó antinacionalizmus merészebb sikongása is, lágyabb melódiák után lázongó fortissimo:³

Gyermekded imában szállva föl az égbe,
Hű vezércsillagként borús éjben égve,
Tört szivekre hullva balzsamként, mely gyógyít –
Mily szép mily magasztos, mily dicső vagy, ó *Hit!*

Millióknak szívét szeretetre készítve,
Börtönt romba döntve, bilincset emésztve,
Egy dalba foglalva, mit sok mill'jó érzett –
Mily szép, mily dicső vagy, *Nemzeti Érzet!*

S mért lobognak máglyák, hadak mért tolongnak,
Mért ég az egész föld, harangok mért kongnak,
A halál mért tombol, mért lesz szörny az ember,
Mért lesz a piros vér s a gyűlölség tenger?

³ Az aláhúzott részek az eredetiben is alá vannak húzva, sőt nagyobb betűkkel nyomtatva. A költeményt kihagyás nélkül, in extenso közlöm.

Mért? Mert sérthetetlen sziklatalpon állván
Ura a világnak egy torz, bamba bálvány.
Végnélküli emberáldozat kell néki, –
Neve „Hit“. Hazugság! – Csak a neve égi.

És cimboraságban romlással, halállal,
Fönnállott a bálvány századokon által,
S mikor ledől végre s mikor porrá válik,
Az ember elvébe újabb szörnyet állít.

Béke és boldogság ismét odaveszve,
Immár érted ölnek torz *Nemzeti Eszme*!⁴
Most a gyarló ember általad van verve,
Végtelen nyomorba, végtelen keservbe!

Rabod a tömeg még, de a nemesb szellem,
A költő – vétót dörg vad uralmad ellen,
Ihlett ajka jósol: alapod elvásik
S egykor porba hullasz, úgy – mint az a másik!

(*Két bálvány, 1885.*)

Így énekeltek a máglyák 1885-ben, amikor egy madáchi Lucifer a költő-vates lelkében kirajzolta a Jövőt és amikor még alig hegedtek be azok a sebek, amiket a magyar *nemzeti eszme* az osztrák abszolutizmustól kapott ... Nem akarok hozzányúlni K o z m a Andor szövegéhez, de kénytelen vagyok lapos prózában összefoglalni a *Két bálvány* tartalmát: a költő tiltakozik a vérontó *Hit* és a torz *nemzeti eszme* vad uralma ellen és látja–óhajtja a jövőt, amelyben az emberiség fölszabadul a bálványok átkos igája alól ... Ilyen sátáni szépségű versét azóta se merészelt senki magyar ember írni, legkevesebbé A d y Endre, az istenes költő és a villámsújtotta „magyar fa“. És mégis A d y Endréről mondják, hogy letért a hit és a nemzeti eszme talapzatáról és mégis A d y híveit tartják bűnösöknek a „konzervatív“ irodalom szélső jobbszárnyán! Nem vonom le a végső konkluziókat ...

Vallás, haza, erkölcs: nem lehet monopoliuma semmiféle irodalmi irányzatnak. Ám a kritikusok osszák föl maguk között a földet, a Költő – V a r g h a – S z a b o l c s k a – K o z m a – A d y – szabadon jár be az Ég kapuján ...

II. Béke Ady körül

Legyünk végre méltányosak s ne büntessük minmagunkat barbár vagy lázban lévő népekként szüntelenül azzal, hogy érdemes honfiaink fejére rendszerint csak akkor vágyunk fűzni hálakoszorút, mikor többé már nem hevülnek az isteni szikrától s csak akkor, miután éltükön át sokszor legjobb tehetségünk szerint gyötörtük, kínoztuk és végre meggyilkoltuk őket, vagy legalább napjaikat tetemesen megrövidítettük!

Így vettem föl e szavakat Sz é c h e n y i *Magyar Pantheon*jából. A d y Endre megbűnhődött a múlttért: legyen most már övé a magyar jövőendő.

Ne legyen igaza Szekfü Gyulának, aki ezt írta megkínzott lélekkel a nemzeti félreismertetés mélységéből:⁵

„Ez a nemzet legjobbjait szokta erkölcsi összeütközéseknek kitenni, melyekből csak lelkük vagy testük sérelmével, lelki egyensúlyuk elvesztésével, nem egyszer önkezüktől irányított golyó árán kerülhetnek ki. Ez a nemzet legnagyobbjait szokta meggyötörni, hogy sirva keresse őket, mikor már nincsenek. Ebben az országban a hazaáruló nevet minden időben a legjobbak szokták viselni súlyos és nemes, szent kereszt gyanánt erős vállaikon“. Legyen már vége a tragikus költő elleni hajszának.

Legyen már vége annak is, hogy néhány tiszteletreméltó kritikusunk monopolium gyanánt kezelje a nemzeti hagyományokat és hogy az igazi és termékeny konzervativizmus képviselői, homlokukon az Ady-rajongás sárgafoltjával, szegyenkezve legyenek kénytelenek megjelenni az irodalom-bírák előtt ... Hiszen A d y Endre versei ma már a minisztérium által engedélyezett iskolakönyvekben szerepelnek és a Költő valóban „ifjú szivekben él“. Hiszen a magyar kultuszminiszter is megmondotta, hogy A d y Endre „igazi tehetség“⁶ Hiszen maga Négyesy László is Petit de Jullevillenek konciliáns szavait idézi a klasszikus és modern iskola ellentétére: „Les classiques français restent l'école de la jeunesse française; école traditionnelle et libérale ou,

⁴ A B. Sz. módszerét követve újra elolvasom – csakugyan az van ott: „nemzeti eszme“!

⁵ *Mit vétettem én?* Bp. 1916:125.

⁶ 8 órai Ujság 1924. II. 1.

pendant des siècles encore, elle devra se former à bien penser. Nos fils après nous sortiront de cette école, instruits, formés, cultivés; libres toutefois; *libres de penser et de dire autrement*, s'ils veulent; mieux, s'ils peuvent“.

Ismerjük el, hogy a művész mindig különleges teremtménye az Úrnak. A ma már „klasszikus“ Wagner valamikor legnagyobb forradalmárja volt a művészetnek. Fénelon egyike volt az ancien régime legelső kritizálóinak: ma iskolai olvasmány. Csokonairól a szelídlelkű Szabolcska Mihály írta, hogy „megújulásunk csodás korszakában apostol volt a megkövezésig“ (Válogatott versek, 241.). Ezt a korszakot Négyesy László „szellemi forradalom“-nak nevezi⁷ Petőfi szabadságmozgalmát Beöthy Zsolt a *forradalom* szóval illette. Csak a huszadik században volna tilos a megújulás, a szellemi forrongás? Igaza volna a Költőnek, hogy évezredek óta kivégzi megváltóit a Nép?

Pilátus mossa kezét, – és a nép:
Boldogan hajtja álomra fejét.
Hogy ma egy ámitóval végezett,
S büszkén ismétli a „feszítsd meg“-et.
És áldja buzgón a fő gazokat:
Az álnokul markukba nevető
Farizeusokat!

(Szabolcska, Vál. versek, 104.)

Az Újítás ellenségeihez nem kisebb költő, mint a „konzervatív“ Vörösmarty írta ezeket a gúnysorokat:

Ti, ti az újítás megrögzött ellenzői,
Ösmerlek, ráncos homlokú tisztas urak!
Látalak: agg bundáitokat lehajítva szugolyba,
Ittatok új bort és ettetek új kenyeret;
S nem kérétek-e mind egyaránt új s ifjú menyecskét?
Szégyen! az új hold is fönn vala lakzitonkon.

A költő lényege, hogy elégedetlen legyen. Elégedetlen nemcsak önmagával, nemzetével, de az egész emberiséggel is. A költő nemcsak hazáját ostorozza, az Ember néki: sárkányfog-vetemény. Platonnak igaza volt, mikor a költőket kizárta Államából. A költő nem szürke hivatalnok-nyárspolgár. Harcol a rabszolgaság eltörléséért és máglyára lép, de nem élteti a zsarnokot. Lehet országutak rablógyilkosa, mint Villon, forradalmi állam élére állhat, mint a nemes Lamartine, életét tékozolhatja, mint Verlaine, bolyonghat számkivetetten, hogy meghaljon egy idegen nemzetért, mint Byron, lehet a Múzsák bohém vándordíákja, mint Csokonai, Petőfi ként haladhat végig az életúton – és ha „klaszszikus“ költő, akkor is visszavágyik csöndes falujába az akadémiai hivatalból, akkor sem tudja magát belekényszeríteni az udvari légkör tespedtségébe, mint Goethe–Tasso ... A Költő próféta is lehet, aki új vallást alapít, vagy sötét képekkel önmagát marcangolva – a végpusztulás eljövételén kesereg. A konzervatív álláspontnak csak akkor támadnak prófétái, ha uralomra jut és elnyomóvá lesz a revolúció és a konzervatív világnézet hangoztatása „forradalmi“ állásfoglalást jelent a fönnálló renddel szemben. A boldog szerelem költészete elhalványul a kesergő szerelem hangosabb versei mellett. Hatvanhetes érzelmű líránk nem is lehetett, – torzként hatott a háború elején a „Nem lesz tiéd a *Monarchia*“-stilusú népdal, vagy a Gyóni Géza refrainje: „*Ferenc Ferdinánd* jár a hadak élén“ de annál nagyobb érzelmi inspirációja él az örök negyvennyolcnak és a kurucságnak ... A világmegváltó új evangélium fönnmaradt, – de hol vannak az írástudók „hagyománymentő“ tiltakozásai, a farizeusok aktái?

Az Élet számára az érzelemskálának csak kis szegmentuma van megengedve. Morál, társadalom, vallás, állam tilalomfákat állítanak a teljesség elé. De aki Költő, a Múzsák exterritoriális képzelet-világában, kidönti a tilalomfákat és minden érzést bekalandozhat; így nyújtja az élménytelen, érezni-bátortalan vagy kifejezhetetlen nem-költők számára az élet kitaruló teljességét: a skálának azokat a színeit is, amikben talán vér és bűn izzik, amik elűtnek a konvencionális élet szürkeségétől.

Pascal írja a szeretet szenvedélyéről szóló opusculumában, hogy az írók csak akkor ábrázolhatják hősiüket, ha maguk is „hősök“. Shakespeareben volt valami az ördögi III. Richardból: ki hibáztatná érte? Aki Shakespearet végigolvassa, annak lelkén keresztülviharzott az érzelmek skálája: a bájos Ofélia fájdalma, a királygyilkos Macbeth zsarnoksága, Lear király örvénye. Ady Endre – a magyar költészet optimizmusára és a maga östragikus életszemléletére gondolva joggal mondhatta, hogy sírni sem tudunk, amíg ő nem jött ...

A Költő az életnek sokhúrú zongorája. Épen azért nem lehet egy húrt kiszakítani a hangszerből és azt mondani rá: ez az egy „bűnös“ húr az igazi hangja. A Költő játszik a húrokon, de sohasem adja magát „száz

⁷ A mértékes magyar verselés, 1892:50.

százalékig“ őszintén. A költő élményeket keres, beleéli magát herosztratesi, corjoláni szerepekbe is: mindig szerepet játszik. Prózaian mondva: nem kell minden szavát készpénznek venni és nem kell minden nagyotmondásáért, káromkodásáért felelősségre vonni. P e t ő f i is szerepeket játszott, stilizálta magát, – amint H o r v á t h János megmutatta nagy monografiájában. A d y – a komplikált huszadik századi lélek még inkább. Ő maga jellemzi magát százarcúnak:

Alakos játék, százszor-zárt titok
Hős, futó bölse újból és megint
Állok süppedten szókimondó bajban.
Cselek, barlangok, vermek, kárpitok,
Bozótok, lárvák, segitsetek rajtam.

Ki száz alakban százszor volt szabad
S minden arcához öltött más mezet,
Éljen és csaljon titokba-veszeten,
Mert bárki másnál több és gazdagabb,
Mert csak a koldus egy és leplezetlen.

És száz alakkal száz vitába törjön
Lelkem, valóm, e dús alaktan - - -

(*A magunk szerelme, 1913:18.*)

Aki megütköznék A d y egy-egy gesztusán, pályája abnormis ívelésén, az képzelje el, hogy egy isteni – vagy ha úgy tetszik: ördögi – színjáték hőseit látja maga előtt. Lehetetlen szimpáthiát nem érezni a tragikus hős iránt, akít egy kegyetlen fátum igazgat az élet szinpadán, akinek egy felsőbbrendű inspiráció adja szájába a végzeteljes ígéket és aki gyötrő alkotások és emésztő lángolások után végül is elbukik: akkor, mikor a peripetia már-már végzetes eszméinek diadalát sejteti. Nincs a szereplők között vesztes, csak ő. Nincs árva más, csak az ő nemzete, akinek hamis prófétája volt. És a vezeklése is olyan, mint a Bánké: fejét a hazai földhöz nyomva görgeti.

*

És a vádlott halálával szűnjön meg a bűnvádi eljárás.

A legszörnyűbb vád: hogy nem volt magyar. Ezt ma már csak a fogyatékos esztétikai ízlésűek mondják, akik visszadöbrentek magyarságának őszinteségétől. Mi lehetett volna, ha nem volt magyar? Oláh, rác, tót, sváb, gubás, bojér, olasz ... Ma már elintézett kérdés, hogy magyarabb volt, mint akárhányan, neofita-magyarságú támadói közül. M a k k a i Sándor könyve után már vitatkozni is fölösleges a dologról. De hivatkozhatunk olyan tekintélyre is, mint Z o l t v á n y Irén, – az ő szavait bizonyára elfogadják a szélső konzervatív oldalon – aki így nyilatkozik Ady hazafiságáról: „Költészetének elemzéséből azt is láthatni, hogy *nem volt nemzetközi érzületű, sőt lelke mélyén ragaszkodott a magyarsághoz*“.⁸

Azt mondják, hogy hazafiatlan irányban befolyásolta az ifjúságot és a háború idején egyetlen idegszála se remegett meg a magyar sorsért ... Az igaz, hogy nem írt a sablonná vált lírai készlettel; nem vette elő a P e t ő f i harsonáit, mint pl. a szelíd B a r a b á s Ábel, aki *harc szonetteket* írt türelmes íróasztala mellett, idegen frázisokkal. A háború élménye Adynál nem a dobpergés, a trombitaharsogás főlőszinén sütkérez, hanem mélyebben rejtőzik: a lélek legbelsőbb redőben, a fájdalom finomabb, halkabb remegéseiben. Ő írta a háború kitörésének terhes éjszakáról azt a szinte transcendens megérezésekkel teli *Emlékezést*:

S Isten-várón emlékezem
Egy világot elsülyesztő
Rettenetes éjszakára.

Nem ő volt az egyetlen, aki előre megérezte a mi világunk elsülyedését. Ő írta a *Torony az éjszakában* csodálatos vízióját (1914 július). Ő volt az *Ember az embertelenségben*, akinek szívét puska-tus zúzta:

Milyen baj esett a magyarban
S az Isten néha milyen gyenge.

Óh minden gyászok, be értelek,

⁸ *Erotika és irodalom* 1924:173.

Óh minden Jövő, be féltelek,
S hogy szánom menekülő fajtám.

(1916. szeptember.)

Ő idézte, a négy harctéren vérző nemzetre Ezékiel próféta szavait: „A föld rakva vérnek ítéletivel és a város rakva álnoksággal. Békességet keresnek, de nem léssen. Egy romlás a másikra jő“. Ő írta Tinódi modorában a *Krónikás éneket* (1918), ő siratta meg *Zubolyt*. És az ismeretlen katonát:

Ott feledték a havas síkon,
Ásatlan sírján sohasem nő
Szekfű, Isten-fa, bazsalikom.

Ő reménykedett, leste a „magyar síkok“ fehér falvaiból az „ibolyás“, „nótás“ Tavaszt, – mint a háború sújtottjai valamennyien – a Békét (1917). Ő vallotta 1916 máj. 16.-án, keserűségében:

Magam s fajtám jobban szerettem
Száz hazafias vigadozónál.

Higgyék el, akik Ady költészetének magyarságában kételkednek, hogy nagyon-nagyon sokan *voltak*, akik a harctereken Ady-verseket olvastak, akiket bántott az otthoniak Ady-hajszája, aki Ady-versekről írtak hazaküldött lapjaikon, Adyból merítettek magyar kurucságot, magyar levegőt, ihletet a kitartásra, fájdalmat fájdalommal gyógyító gyógyszert. (Elöttem fekszik egy harctérről hazakerült, aláhúzgált, megcenzurázott Ady-kötet.) Sok-sok nevet tudnék említeni, hozzám nagyon közelálló nevét is: higgyék el a *halottak*nak, akik helyett csak az én gyöngé szavam tanuskodhatik, hogy imádság volt nekik egy-egy Ady-vers:

Uram, háborúból jövök én,
Mindennek vége, vége:
Békíts ki Magaddal s magammal,
Hiszen Te vagy a Béke

így olvasták és imádság közben érte őket a gránát.

Azt is mondják a kéreg-hazafiság hívei, – Ady szavával: magyarkodók hogy Ady nem ismeri a magyar táj szépségeit. Ez megint csak stiluskérdés. A fogyatékos esztétikai ízlésűek megint csak sablonos szövegeket keresnek Adynál. Igaz, hogy nem írta Ady, amit nemrégiben egy öreg és érdemes fűzfapoétánk írt *Velencei szonettjében*, hogy

Mégis csak te vagy szebb énnékem
Jász-Nagy-Kún-Alsó-Röcsöge.

Mert ez gondolatnak szép, de így, ilyen sután és komikusan kifejezve: izléstelen. Külön tanulmány kellene hozzá, hogy összeállítsam Adynak azokat a sorait, amikből a magyar Föld szeretete szól, rejtett, szimbólikus szépségei víziókká magasztosulva tárulnak föl: Kisvárosok őszi vasárnapdélutánjai, amikor ködben harangoznak a tornyok, a pocsolyás Ér, a méla lanka, az ős dicsőségű Krasznaárok, a hepehupás, vén Szilágy, a reszkető, bérce Erdély, a titkos, nagy kőház, az elsülyedt utak, őszi csöndes éjeken a zengő Avar-domb és száz lépésre a temető ... Még Páris is Bakonynek nézi. Kellenek-e szebb, zengőbb szavak? Csak a színek, a vonalak újak az ő magyar tájképein, de – *lát*ni kell a színeket, a vonalakat.

Sokat járt Párisba Ady, a Riviérára ... Talán épen azok hibáztatják érte, akik tegnap érkeztek Svájcból, vagy holnap indulnak a szicíliai primavera napsugarai alá.

*

Azt szokták mondni: A d y hozta el hozzánk a nyugati dekadenciát, a párisi fertő bűneit. „Bűnös Páris“: ez a félművelt jelszó annyira elterjedt, hogy manapság szinte rossz magyar ember számba megy, ha valaki Párisról dicsérőleg nyilatkozik vagy Párisban jól érzi magát. Valami öntudatlan keletiség ül meg nálunk a lelkeket. Mintha az örök „paganizmus“ tiltakoznék az örök urbanizmus ellen. *Ex occidente Nox* – mondja a germán-turáni „őserő“ egynémely nagyhangú szónoka ... Politikát viszünk a művészeti értékelésbe is: a trianoni gyűlöletet átvisszük a francia kulturára is és a német–magyar bajtársi szövetséget a költészet világában is kötelezőnek érezzük. Képzeld el, hogy A d y Endre salzburgi csapszékben iddoggal vala, bécsi „heurige“-vel öntözi bordalait, Münchenben issza mértékből, de mértéktelenül a sört – az „erkölcsös mámor“ kedélyes italát Schwabing művésztanyáin farsangol, Heidelbergben szövi léha-szentimentális szerelmeit és Nagy-Berlinben éli az amerikanizmus gyökértelen életét: a neofita-magyarok milyen megbocsátó mosolygással nézték volna a

múzsafi pajkosságait. De Páris – az bűn és magyartalanság. A bolsevista-nemzetközi és aberrációkban bővelkedő Berlin, a képmutató, vásári London nem az.

De maradjunk a dekadenciánál, amit az „utánzó“ Ady állítólag Baudelaire-től és Verlaine-től tanult. Ez a két író régen lezárt aktája a francia irodalomtörténetnek. Semmi harag nincs ellenük a „hivatalos“ kritika részéről. A konzervatív akadémikus Lanson ezt összegezi a dekadens-szimbolista mozgalomról: „le mouvement était sérieux et fécond, et la révolution tumultueuse enveloppait une très raisonnable évolution“.

Az is furcsa, hogy Baudelaire és Verlaine úgy szerepelnek a félműveltek köztudatában, mint veszedelmes „modernek“. A parnassien Baudelaire (1821–1867) Petőfi kortársa volt, verskötete, a *Fleurs du mal* (1857), a *Daliás idők* korából való. Verlaine (1844–1896) a hetvenes-nyolcvanas évek szenzációja volt: első kötete a kiegyezés előtt jelent meg (1866). A Gyulai Pál szerkesztése alatt még modern *Budapesti Szemle* volt az első magyar folyóirat, amely 1898-ban (96:278) sietett bevezetni Verlaine azóta kiátkozott költészetét irodalmunkba. A fordítás munkáját pedig nem kisebb költő, mint Kozma Andor végezte, *Verlaine Pál költeményeiből* címmel ... Megemlíthetjük még azt is, hogy G. A. Tournoux *Verlaine-bibliográfiáját* (Páris, 1912) Rákosi Jenőnek ajánlotta.

Hogy mennyire magyar érzésű és ízlésű volt Ady Endre, azt legjobban egy szembesítés döntheti el.

Az ókonzervatív álláspont – Ady magyartalanságát illetőleg – amennyire nem-igaz, annyira nem-új. Már a millénium idején magyartalannak bélyegezte az új nemzedék irodalmát a régebbi generáció: „abban a hitben, hogy ők a szabadalmazott magyar írók, ők a kizárólagosan nemzeti színű magyarok, mert csak az van magyarul, amit ők írnak, a többi kozmopolitául van ...“⁹ Akkor is „a magyar irodalom elzülleszt“ emlegették a „fiatalokkal“ szemben. „Nincs ki utat mutasson, irányt megszabjon háladni vágyó embereinknek, azok idegenben tévelyegnek; francia, angol, német és a jó ég tudja még milyen szellemet alkarnak behozni irodalmunkba ...“¹⁰

Kik voltak ezek a fiatalok, akiket az akkori ókonzervatívok kozmopolitának, idegen szelleműnek akartak bélyegezni? Az egyik Pekár Gyula volt, aki ma a Petőfi-Társaság elnöke és akit igazán komikus volna magyartalansággal megvádolni. Pedig róla írta a *Budapesti Szemle* 1898-ban (98:302.), hogy „meglepő példáját mutatja a szellemi kozmopolitásának“. Pekár Gyulának *Hatalom* című regényéről írta akkoriban Bartha József,¹¹ hogy „nincs benne sem logika, sem erkölcsi érzék“, csupán „a testi szenvedélyek föltétlen uralma mindenek fölött“. Az ő „idegenszerű“ regényeit akarta Bartha József „magyaros nyelvre“ lefordítani. azzal a megokolással, hogy „a legbotrányosabb nyelv ez, amely az újabb időkben magyar író tolla alól kikerült“. Így pellengéreztek akkoriban a milléniumi nemzedék magyartalanságait – és ma a milléniumi nemzedék pellengérezte a *Nyugat* magyartalanságait. Így volt ez, amióta fönnáll a világ. A kritika mindig szűkkeblű, az utókor aztán megbocsát az elítélteknek. A fiatalok „a könnyűvérű múzsának hódolnak“¹² és „torz, bamba bálványokat“ döngetnek (v. ö. Kozma Andor versét): hogy öregkorukban aztán visszatérjenek apáik eszményeihez ...

De nézzük a magyar levegőt Ady prózájában. Baloldalt közlök a milléniumi nemzedék egyik tagjának nemrégien megjelent regényéből, jobboldalt Ady novelláiból néhány sort:

– *Thanks, my lady* ... Pardon, ismét valami?

Lady Burlington csak állt ott és hitetlenkedve bámult az ál-Lionelre. Aztán megint a Harriet nyakába borult.

– No, miért sirsz? Hogy mondod? Nem értelek!

Garrick elfordult, a tükörben nézegette magát, a maszkját igazgatta. A grófné végre is elnevette magát:

– Kedves Garrick ...

Csak a legények csúfja virrasztott. Ezt a legényt Tar Pistának hívták. Nyomorék Tar Pistának. Huszonöt éves volt s olyan magas, mint egy nyolc éves gyerek. Nyakatlan, rücskös arcú, béna balú, sánta lábú. Csak épen, hogy mozgott szegény. Ő volt a többiek vidámsága. A nyomorultaknak a vidámsága: kegyetlenség. Nyomorék Tar Pista mintha azért született volna, hogy ezek az árnyemberek is nevéssenek néha valaki rovására.

– Nem, ne mondd el, Harriet!

– Ugyan kérlek ... nekem figyelmeztetnem kell őt erre a hibára. Mert ez hiba –.

– Mi a hiba, my ladies?

És Tar Pista, nyomorék Tar Pista tudta, hogy őt sohase fogja leány ajaka csókolni. És Tar Pista volt. Mégis az egyetlen legény, kinek ökölbe szorult a keze, ha ősszel vadászni jöttek az urak s este besorakoztatták a kastélyba a leányokat.

Összeszorult a keze s egy este így beszélt a legényekhez:

– Hát ti magyar legények vagytok ?

Úgy választottam ki mindkét szöveget, hogy jellemző legyen az írójára. Laikus olvasó első pillanatra azt

⁹ *Élet* 1895 márc. 3.

¹⁰ *Élet* 1895 szept. 15.

¹¹ *Katholikus Szemle* 1898:154–156.

¹² Bartha József: *Két nemzedék irodalma* 1926:39.

gondolná, hogy a *baloldali* szöveg angol regényből készült fordítás, a *jobboldali* pedig valami népies irányú, tősgyökeres magyar mesélő munkája. Az is. A *dy* Endre írta. A „baloldali“ pedig *Pekár Gyula*.

Ady Endre körül mindjárt meglesz a béke, mihamelint *Szász Károly*, *Rekár Gyula* és párthívei legalább is feleannyi szabadságot engedélyeznek a modern költőknek, mint amennyit ők maguk is élveztek, – amikor még fiatalok-voltak.*

(Szeged)

Zolnai Béla

DUDITS ANDRÁS ÉS A FRANCIA HUMANISTÁK

(*Jean Faludi: André Dudith et les humanistes français. Études Françaises. publiées par l'Institut Français de l'Université de Szeged. I. Szeged, 1927, 8° 66 l.*)

Magyar filológus igaz örömmel üdvözölheti a szegedi egyetem Francia Philologiai intézetét első kiadványa alkalmából. Szerencsésnek találjuk különösen azt, hogy *francia nyelven* is publikálnak, mert ma már hál' Istennek elmúlt az az idő, amikor a doktori disszertációkkal kellett a nemzeti nyelvet megvédeni. A magyar tudományos irodalom elzártsága nagyon megnehezíti a magyar tudósoknak a külföldibe való bekapcsolódását, úgy, hogy akárhány esetben a külföld alig vesz tudomást arról, ami nagyszerű latin nyelvű tudományos irodalmunk megszűnése óta magyar földön megjelent.

Faludi János dolgozata tulajdonképpen anyaggyűjtés. Előkészítése egy nagyobb monográfiának, mely a külföldön oly nagy hírnévre szert tett magyar humanista életét és műveit fogja először kritikailag elemezni. Ebben a dolgozatban nem tesz mást, mint betűrendben elősorolja Dudits András franciaországi ismeretségeit, kritikailag megállapítja baráti kapcsolatait és az ezekhez fűződő irodalmi nyomokat.

Persze ez a nomenclatura egyelőre holt anyag. Pedig bizonyos szálak már most is világosan látszanak. Nevezetesen szerencsésebb lett volna a Collège Royal (a mai Collège de France) tanárait egy csoportba venni, mert láthatólag ezek dominálnak Dudits barátai között. Caninius a Collège de Cambraiban tanítja de Mercier, Charpentier, Ramus, Turnébe és Vicomercatus is a Collège Royal tanárai és így nem értem miért kell a legutolsót a többi rovására külön kiemelni, csak éppen azért, mert erre nézve betűszerinti adat van?

S ha Dudits tanárait és barátait így együtt látjuk, akkor egyáltalán nem látszik valószínűtlennek *No 1 h a c*-nak az az állítása, melyet többet átvettünk (Egy. Phil. K. 1923, 110 és Rev. Ét. Hongr. 1924, 202) és amelyet Faludi János hevesen támad, hogy Dudits ismerte a „jók brigádját“, Rensard humanista költői csoportját. Az az időszak, melyet Dudits Párisban tölt, éppen az, amikor a Pléiade tagjai a Collège Royal tanáraival állandó és irodalmilag is termékeny viszonyban állnak. Ekkor, 1555-ben adja ki Ramus francia nyelvű *Dialectique*-jét, melybe a Pléiade tagjai fordítanak (l. Egy. Ph. K. 1916, 302) és ekkor már Turnébe neve előfordul Ronsard barátai sorában. És valószínű-e, hogy éppen Dorat-t nem ismerte volna, aki 1556-tól 1567-ig tanított a Collège Royalban? (V. ö. Laumonier, Vie de Ronsard, 90. l.). Azt pedig F. is tudja, hogy Utenhove, kinél Imbert Dudits egészsége felől tudakozódik; Ronsardnak is személyes barátja volt. Egész bizonyosra vehetjük, még ha nincs is rá kézzelfogható adatunk, hogy a humanisták elég kicsiny világában Dorat, Ronsard és Dudits is váltottak néhány szót.

Ennek a párisi tudós humanista világnak képét várjuk mi Faluditól. Milyen helyet foglalnak el Dudits munkái ebben a körben? De erre nem kapunk választ.

Részletekben itt-ott érdekes megállapításai vannak. Különösen, becses, amit a Bona György halála alkalmából írt humanista részvét megnyilatkozásával kapcsolatban összegyűjtött. Ellenben Ramus leveléből, melyben János Zsigmond gyula- fehérvári meghívásáról beszél, a kritikus passus e sorok írója már elég régen közölte *Rác*z Lajos egyik cikke végén, melyet a szerző maga is idéz (Revue des Études Hongroises 1924, 201) és így kár volt ezzel az epizóddal, mint valami külön felfedezéssel foglalkozni.

A nyers munka után, várjuk a kidolgozást; *Thienemann* Tivadar tanulmányában már megrajzolta az alak körvonalait, a vázlat készen van.

(Budapest)

Eckhardt Sándor

REINER, A KÖLTŐ

* A folytatás – *Petőfi-Ady* címmel – a *Szépalom* legközelebbi számában jelenik meg.

Egy új poétát – nyilván ifjú és kezdő – van szerencsénk bemutatni: Reiner Jánost, aki még ismeretlen, de annál németebb névvel kér bebocsátást az irodalom sorompójánál. Költők nem igen mertek eddig német névvel jelentkezni: Reiner az első. Talán távoli névrokona, ama nagy Rainer-Maria miatt ragaszkodik e névhez, amely a *Regék és történetek ciklusából* című kötet élén áll. A kötet cím azt is elárulja, hogy van még tartalékban sok poémája, szintemár ciklusa a szépreményű verselőnek. Ha ezt az ízelítőt kedvezően fogadja a kritika, barátai unszolására bizonyára folytatja majd a regélést. Technikája máris fejlődésre-képesnek mutatkozik. Helyesírással, rimmal és ritmussal még hadilábon áll, de nem is csoda, hiszen csupa harcias, véres, balladás történetet mesél. Ki törődik a kulcsínnal, ha a belbecs sem kiváló? Mint például a *II. Károly visszatérése* című és angol-tárgyú krónika, amely Cromwellről szól:

Károly király gyász véget ért –
S Cromwell lelke mégis beteg.
A protektor, a hadvezér,
Kinek lelkén királyi vér ... stb.

Az utolsó Árpádról viszontag emezt olvassuk:

Főellensége Albrecht Habsburg-herceg
A vér s jog szerint egy igaz királynak.

Ezek után igazat adhatunk a túlbuzgó igricnek:

Ne fújd tovább a rettentő zenédet!
Hangjától holtak járnak fel a sírból ...

Olyan tömegben és haraggal robognak föl a rettentő zenére a Reiner-énekelte holtak, hogy valósággal forgószél keletkezik nyomukban: ciklon, amely elsöpri a szerzőt ciklusostul.

(Budapest)

Garázda Péter

KÖLTÉSZET ÉS NEURASZTHENIA

A neuraszthenia és a szellemi képességek viszonyának kérdéséről – ami legutóbb Arany Jánossal kapcsolatban egy irodalmi vita folyamán fölvetődött (v. ö. *Széphalom* 1927:213) – néhai Jendrássik Ernő professzor gyakran megemlékezett belgyógyászati előadásaiban. A magyar orvostudomány nagynevű úttörője erre vonatkozó tanítását a következő szavakban foglalta össze:

„... kedvezőbb irányú esetekben az idegrendszer általános és részleges érzékenysége alkalmassá teszi az ilyen egyént arra, hogy a szellemi működés terén sokszor igen kiválóan értékes eredményt érjen el s a közéletben (protekciónélkül!) nagyobb állásba jutó emberek nagyrésze neurastheniás érzékenységének köszönheti előrejutását“ (A belorvostan tankönyve. 1925. II. 499. l.)

Ezt a tételt egyik szünidei cursusán (*A neurastheniáról*, Orvosi Hetilap 1905) bővebben kifejtette Jendrássik tanár: „Tulajdonképpen a neurasthenia nem is betegség, hanem az idegrendszer fejlődésének bizonyos eltérése attól, amit normálisnak lehet nevezni vagy gondolni. Még azt sem mondhatom, hogy az idegrendszernek ez az elváltozása mindig káros volna az illetőre, mert hiszen tudjuk, hogy nagyon sok kiváló ember, talán a kiváló embereknek túlnyomó többsége szenved neurastheniás tünetekben, amiből arra lehet következtetni, hogy az idegrendszer neurastheniás állapota s az illető szellemi vagy más téren való kiválósága némileg összefüggésben vannak egymással ...“ (Különny. 4. l.)

A kérdésnek külföldi irodalmára utalt Jendrássik egyik dolgozatában, amely a *neurasthenia fogalmáról* szól (Orvosi Hetilap 1909): „... nem hiába mondja v. Speyr, hogy a világban csak a neurastheniások létesítenek valamit! A tehetséges neurastheniásoknak éppen ez az állapota adja meg nagy munkaképességüket; valóban az igazi nagy tevékenységű, jelentékeny tehetségek mind többé-kevésbé neurastheniások. Egyre panaszkodnak fáradtságról, feledékenységről s ezzel ellentétben sokkal többet és értékesebbet alkotnak, mint nem neurastheniás kollégáik ...“ (Különny. 8. l.). Jendrássiknak ez a dolgozata németül is megjelent a *Deutsche Medizinische Wochenschrift* 1909. évf.-ban, ahol a kérdéses mondatok így

hangzanak: „Nur Neurastheniker richten etwas auf dieser Welt ... Die Übermenschen sind Neurastheniker“ (Különny. 7. l.).

Távol áll tőlem, hogy egy irodalmi vitába beleszóljak. Csupán az orvostudomány szempontjából óhajtottam a fenti néhány adatra fölhívni a figyelmet. De talán nem lenne érdektelen, ha egyes íróink – pl. Ady Endre versei – az orvostudomány és a pszichiatria megvilágításában is előttünk állanának.*

(Budapest)

Zolnai Sándor dr.

GROTESZK PLAKÁT

Mindnyájan, akik átérték az új magyar lírának – Kosztolányi, Ady, Babits – kiteljesedését és diadalmas harcait – és akik befogadtuk magunkba az expresszionizmus sikertelen szépségeit is: őszintén óhajtjuk, hogy a magyar líra tovább jusson és ismét összezsugorodjon fölöttünk egy lírai hullám. De furcsán érezzük magunkat, mikor a legnagyobb jóakarat és a legváróbb kíváncsiság egy olyan kötettől kapja az ütések, mint az, amit a bécsi „Fundamentum-Verlag“ bocsátott ki *Groteszk Plakát* címmel. Hagyni kell a fiatalokat ... Nem szabad elzárkózni a legújabb nemzedék törekvései elől ... Nem is akarunk gátakat és tilalomfákat elébük tolni. Nem a harag, csak a bosszankodás mondatja velünk: miképpen akar valaki a komikus Erg Ágoston névvel magyar költő lenni, harsonát megfújni, ami örökre idegen marad, – nemcsak a tömegek – hanem a kiválasztottak előtt is? És mit akar a Heves Ferenc nevű eddig ismeretlen költő azzal a vékony dongájú 21 verssel, amit a nálánál százszorta tehetségesebb Kassák Lajos sablonjaiból összerak? Nem lesz irodalmi szenzáció belőle és kár a fiatal erőért, amit egy forma és világszemlélet kiélésére tékozol örökre epigonsággal. Pedig vannak harmonikus mondatai, érzelmelt-szuggeraló látomásai, a témában új-emberi melódiák:

Rohanunk

sínek alatt lihegnek a távolságok
ez az élőt az éjszakákból
jaj aki elveszti a gép ordítását vagy
elfelejti homlokán a számot
S. O. S. a kor jelszava
fiatal arcunkról véreznek az évek
sivatagok ásítanak mögöttünk
nincs percünk megölelni kedvesünket
a vakzongorás játékában számolnunk kell
az idő zakatoló ütemét
még messze van a fatornyos város
és mi talán soha nem pihenhetünk ne-
vető lányok rózsavánkosain.

Ebben van valami az óceánok fölé merészkedő új lélekből. De mit szólunk Erg-nek ilyenén, hetvenkedéséhez:

Most elkezdek beszélni és nem hiszem, hogy a külsőségek alapján valaki összetéveszthetne walt whitmannal vagy kassák lajossal igen igen igen igen én nagyon jól ismerem magam naponta legalább nyolc kilométert gyalogolok ilyenkor minden feltétel nélkül egyedül vagyok és lehajtott nyakam alá teregetem a belőlem kifutó sárga szőnyegeket ...

Nyugodt lehet erg ágoston, nem fogja senki összetéveszteni Walt Whitmannal. Mire való ez a számárság? Az irodalmi smokkok „bedüllesztésére”? A „világnézetes” Messiásvárók nagyképű elámítására? Ez az a *racionalis* líra, amit a bevezetés irodalmi programja ígér? (Programot csinálni könnyű és szürke dolog, de nehéz spirituális élet-többletet alkotni a meglévő materiális és spirituális adottságok mellé.) Erre mondják, hogy a „magáreszmélt lélek fiatal, de komoly és nehéz esztendeinek produktumai”? Nagy luxus volna nemzetgazdasági – vagy ha jobban tetszik ergéknek: világgazdasági – szempontból, ha évek munkáját 12 céltalan vers kierőszakolására fordítanak az ergék, akik egészen rendes kettőskönyvelő vagy homoktalicskázó

* Irodalom és „betegség” viszonyáról kitünő könyvet irtak a Bibliothèque de Philosophie Contemporaine sorozatában A. R é m o n d és P. V o i v e n e l *Le Génie littéraire* címmel (Paris, 1912). A munka függelékében 9 oldalnyi bibliográfiát találjuk a kérdésnek. Az orvosi szempontból legsűrűbben megvizsgált írók: Musset, Rimbaud, Flaubert, Rousseau, Goethe, Poe, Dostoiewsky, stb. *Szerk.*

emberek lehetnének, ha nem akarnának mindenáron groteszk plakátokat tervezni az emberiség jövőt-kereső utcaira.

(Budapest)

G. P.

LEVELESTÁR

Baumgarten-díj. Azt írja, hogy a Széphalom tegyen javaslatot arra vonatkozólag hogy a Baumgarten-díj odaítélése a nagy nyilvánosság ellenőrzése mellett történjék. Sajnos, kívánságának egyelőre csak úgy tehetünk eleget, ha itt közöljük azoknak az íróknak a nevét, akiket ön javaslatba hoz. Ime: Juhász Gyula, Benedek Marcell, Schöpflin Aladár, Oláh Gábor, Tóth Árpád, Keleti Artúr, Zoltán Vilmos, Szabó Lőrinc, Kassák Lajos és Terstyánszky Józsi Jenő. Azt a megjegyzést is szívesen közreadjuk, hogy Füst Milán nem érdemli meg a támogatást, mert féltő, hogy akkor újra elkezdí az írást. – *Kéki Lajos* (Hajdúnánás). Előrelátható volt, hogy az Encyclopaedia Britannica pótkötetének „Hungarian Literature“ című cikke ellen a hajdúnánási esztétikusok tiltakozni fognak. A kelmei költészet híveivel szívesen pörbe szállunk a lexikonért. Mert: 1. A cikk eredetileg francia nyelven íródott és magyar szöveg híjján csakugyan „fordítás“-ként jelent meg a szegedi Csengery-albumban. 2. A cikkíró föladata az volt, hogy ezer szóban: a legutóbbi húsz év (1905–1925) irodalmát ismertesse. Természetes, hogy a súlypont a „modernekre“ esett, minthogy a „konzervatív“ irány képviselőiről már az Enc. Brit. előző sorozata megfelelő módon megemlékezett. A cikkíró csupán a kontraszthatás kedvéért és valóban „sommásan“ emlékezik meg a konzervatív előzményekről, regisztrálva természetesen ennek az iránynak 1905-ön túl mutatkozó megnyilatkozásait. 3. Az az állítás, hogy az Enc. Brit. cikkíróját „állása“ másfajta kritikára kötelezné, a famulus-esztétikusok mentalitására vall, amely a kritikus lelkismeretességéből az alacsonyabb fizetési osztályokban kevesebbrel is beéri. 4. Mért veszi sértésnek a modern irodalom hivatlan ügyésze ezt a mondatot: „Ebből a (milléniumi) generációból nőtt ki az úgynevezett turáni mozgalom, amely motívumait és inspirációit az őshazai Keleten keresi és a magyarságban fölkelteni igyekszik az Európán kívüli származás tudatát“? Mi ebben a „lesajnálás“? Avagy talán a maradi és minden világtáj felé bizalmatlan kritikusnak derogál a turáni atyafiság? Akkor ne az angolhoni Conversations-lexikonnal, hanem a Turáni Társasággal pörölgjön, amely tudományos életünkben valóságos nemzeti mozgalommá szervezkedett és amelyben származásilag és szellemileg legelőkelőbbjeink helyet foglalnak. Pörölhet Pekár Gyulával is, aki egyik oszlopa a turáni eszmének. Néhai Zempléni Árpádról vagy Vikár Béláról nem szólok, de Kozma Andor, – akinek *Turán* című eposza az Akadémia égisze alatt jelent meg – kikérhetné magának azt a hajdúnánási tantételt, miszerint: „mi szükség van arra, hogy erőnek erejével exotikussá mázoljuk magunkat Európa előtt?“ Az Enc. Brit. cikkírója ugyan ennek a tételnek a lényegét véletlenül elfogadja, de viszont erről nem szólt senkinek és nem is lehet felelős azért, hogy vannak olyanok, akiket a tantétel választékos ízlésű megfogalmazója gyöngéden mázolóznak kénytelen nevezni. 5. Az ósdi kritikus sok olyant állít, amit állítani könnyű, de bizonyítani már nehéz volna. Pl. igen könnyű azt állítani, hogy teszem föl Kék y Lajos (Budapest) tehetséges és a tudomány színvonalán álló irodalomtörténész, de bizonyítani már nehezebb lenne. 6. A gyalogösvényen baktató turántalan, de nyugatellenes Beöthy-epigon azt is elárulja, hogy van: közöttünk „sok mai óriás, ki államköltségen éveket tölt künn, s nem hoz haza egyebet, mint lenézését mindennek, ami magyar.“ Jellemző ez a káposztaföldről gőzvasútra gyanakvó ijedelem arra a horizontra., amellyel a fogyatékos esztétikai ízlés a világot maga köré korlátozza. A névtelen óriások elleni följelentést pedig az Ösztöndíjtanács figyelmébe kellene ajánlani. De előbb meg kell kérdezni a nemes följelentőt, hogy a „minden, ami magyar“ kifejezésen nem Kék y Lajos kritikus mivoltát érti-e. Mert akkor sokaknak áll jogában lenézni azt a „mindent.“ – *Uj Nemzedék.* Olvastuk a „Szemelvények A mennyei küldönc című erkölcstelen novellából“ címmel megjelent háromhasábos, szenzációs riportot (okt. 11.). „Ízlés dolga, ha egy napilap az erkölcsöt pornográf írásművek bő kivonatolásával és erotikus szemelvényekkel alkarja megvédeni.“